NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.

2 COR. IV: 13.

DE NEGENTIENDE EEUW.

Gelijk de politieke en natuurlijke verdeeling der landen dikwijls niet volkomen overeen komt, zoo is het ook met de afscheiding der eeuwen. De Negentiende, die rekenkunstig met het jaar 1801 moest aanvangen, begint eigenlijk, wanneer men den heerschenden geest en staat van godsdienst en volken wel in aanmerking neemt, ongeveer vijftien jaar later. De eerste vijftien jaren dezer eeuw behooren klaarblijkelijk nog tot de achttiende, en zijn meer eene voortzetting van het in haar begonnen werk, dan de aanvang van iets nieuws. Napoleon de zoon der Revolutie, behoort nog tot de eeuw van verstoring en verwoesting die haar zag geboren worden; en offschoon zich thans de heerschappij van ongeloof en revolutionnaire theoriën niet minder dan voor vijftig jaren laat bespeuren, haar gezag is veel minder onverdeeld; en de strijd wordt niet meer zoo zeer gevoerd tusschen het oude allengs afgebrokene en de revolutie, maar veel meer tusschen het ongeloof dat zich in alles wil doen gelden en een beginsel van hooger licht en nieuwe kracht dat tegen hetzelve opstaat.

De val van Napoleon heeft eene terugwerking tegen den in zijnen persoon heerschenden tijdgeest opgewekt, die te gelijk staatkundig en godsdienstig was. Alleen in Engeland, dat gedurende Frankrijks algemeene heerschappij de banier der onafhankelijkheid hield omhoog geheven, heeft het wegvallen van den *dreigenden Tyran* wellicht juist de kracht der oude beginselen doen verflaauwen; doch met dit land, waarover onlangs nog in dit blad een breed verslag werd medegedeeld, behoeven wij ons thans niet uitvoeriger bezig te houden.

Voor eenigen tijd werd een uitvoerig artikel in een Nederlandsch blad (1) met deze woorden aangevangen: »De eeuw der staatkundige worstelingen loopt ten einde, die der godsdienstwoelingen begint;" zoo weinig als wij met het eerste gedeelte van deze uitspraak kunnen instemmen, zooveel waarheid bevat het tweede; en niet onjuist werd er lager bijgevoegd, dat de strijd, onder hoe verschillende vormen in de onderscheidene landen gevoerd, in den grond een strijd is tusschen Rationalismus en Mystico-piëtismus, gelijk het daar genoemd wordt, eigenlijk, gelijk wij de vrijheid zullen nemen het te noemen, tusschen het ongeloof en het geloof.

(1) De *Arnhemsche Courant.*

Inderdaad, reeds de verdeeling der drie laatste Eeuwen door den beroemden historieschrijver Heeren in een godsdienstig-staatkundig, een handeldrijvend-krijgszuchtig, en een omwentelingszuchtig tijdperk, toont het ten duidelijkste, dat de Godsdienst, die ten tijde der reformatie alles was, in de twee navolgende tijdvakken, eerst verwaarloosd en achtergesteld, toen aangevallen en bestreden werd door den heerschenden geest. Doch zóó is het met de waarheid gesteld, dat zij, in zich zelve krachtig, zich uit elke verdrukking krachtiger verheft, en zich zelve op haren vijand krachtigst wreekt. Zij moest dus na de eeuw van Voltaire en Robespierre of ondergaan of door vernieuwde verheffing ten zegepraal stijgen. Zij kan dit niet dan door worsteling en strijd; en ziedaar het karakter van den tijd die aangebroken is en verder schijnt aanstaande te zijn.

Zalig is hij (zegt de Heer) *die aan Mij niet zal geergerd worden!* Deze uitspraak mag en moet heden ten dage wel ten ernstigste herdacht en behartigd worden, want het kan niet anders zijn, dan dat de ergernissen komen. De hervorming had de hare, en de geestelijke opwekking der XIX^{de} Eeuw is er evenmin vrij van. Deze ergernissen, ook in ons Vaderland niet vreemd, worden dikwijls voorgeworpen aan hun die liever geloof dan rust, liever levensbeweging dan dood-

ſlaap begeeren. Van deze ergernisſen maakt het ongeloof gebruik om ook bij de Regering dezulken die de waarheid in haren voortgang ten zegepraal, als trouwe krijgsknechten wenſchen te dienen, verdacht te maken als oproermakers en ſtichters van wanorde, wien men, ter bevordering van rust en eendracht, niet ſpoedig genoeg den mond kan ſtoppen. Men ſluit gewillig het oog voor den geest der nieuwe opwekking, die niet een geest der wereld is, maar een geest van Boven; om enkel op de gebreken, op de ergernisſen, op de ſcheuringen of verdeeldheden en het ongeregelde dat men beſpeurt te wijzen; en aan deze opwekking valt alzoo meer en meer hetzelfde lot te beurt hetwelk die der reformatie wedervoer.

Waarlijk, het laat zich denken, hoe in onzen tijd, een tijd van zucht tot weelde, gemak en rust, een Leeraar die in het openbaar ſprak: *Meent niet dat ik gekomen ben om vrede te brengen op de aarde, ik ben niet gekomen om vrede te brengen op de aarde;* (en toch was hij de Vredevorst!) *ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. Want ik ben gekomen om den menſche tweedrachtig te maken tegen zijnen vader, en de dochter tegen hare moeder, en de ſchoondochter tegen hare ſchoonmoeder, en zij zullen des menſchen vijanden worden die zijne huisgenooten zijn;* zulk een Leeraar, even als voor achttien eeuwen, zou genoemd worden, iemand *die het volk afkeerig maakt;* en van hem gezegd: *Hij beroert het volk, leerende van het eene einde des lands tot het andere.* Het kan toch niet genoeg gezegd en herinnerd worden, dat het waarachtige Christendom, waar eene vleeſchelijke rust heerscht, rustverſtoorend is. En de tijd van *deze* onrust, van *deze* woeling, is ongeveer ſinds het vierdedeel eener eeuw, (in ons land wat later) ontſtaan; eene onrust en woeling, die hoe terugſtootend en bitter ook voor den natuurlijken mensch, onvermijdbaar is, zal het waarachtig Christendom niet ondergaan; want Hij die de WAARHEID zelve is heeft het voorſpeld, en geen enkel Zijner woorden zal ter aarde vallen.

Wij voor ons kunnen dus geenszins toeſtemmen, dat door de godsdienſtige bewegingen in en buiten het Vaderland het Ongeloof of de Roomſche kerk zouden worden in de hand gewerkt. Dit was het beweerde der Joodſche Overheden, als zij van den mond der waarheid zeiden: *Indien wij Hem alzoo laten geworden, zij zullen allen in Hem gelooven, en* DE ROMEINEN ZULLEN KOMEN *en wegnemen beide onze plaatſe en ons volk.* Wij deelen geenszins in deze Farizeeuwſche ſtaatkunde; want het was niet de aanneming dier ſchijnbare onrustleer, maar derzelver verwerping die de Joodſche Natie ten val bracht. De wijsheid der wereld is hier wederom dwaasheid bij God.

Wat dan, nog eens, in het algemeen de negentiende eeuw, de eeuw die wij ſinds den val van Napoleon zijn ingetreden betreft, ook wij gelooven, dat wederom in deze eeuw even als in die der Reformatie alle vraagſtukken zich meer en meer om den ſpil der Godsdienst zullen gaan wentelen; maar wij gelooven ook, dat de toekomst der Regeringen niet gelijk in het boven aangehaalde blad beweerd werd, in hare volſtrekte onzijdigheid tusſchen het zoogenoemde rationalisme en mystico-piëtisme ligt; maar daarin, of zij zich aan de zijde van Christus, wat ergernisſen ook, even als voor 18 eeuwen zich daarbij mogen openbaren; of aan die van het onchristendom zullen ſcharen: twee beginſelen, die, (en ziedaar het karakter der XIX^{de} eeuw!) openbaarder en duidelijker dan immer voorheen ſtaan van elkander afgeſcheiden en tegen elkander overgeſteld te worden. *Deze* (zoo heet het, in het Evangelie, van den Heere zelven:) *Deze wordt geſteld tot eenen val en opſtanding van velen in Israël!*

EENE NEDERLANDSCHE HERINNERING.

Redevoering ter gedachtenis van GIJSBERT KAREL *Graaf* VAN HOGENDORP, *door Mr.* F. A. VAN HALL, *Lid der Staten van Holland, en Advocaat te Amſterdam.* Amſt. bij de Erven H. Gartman. 1835.

Onder den titel van *Nederlandſche herinneringen* ſtelden wij, bij eene treffende gelegenheid (1), eenige gewichtige en beſlisſende oogenblikken uit de Vaderlandſche geſchiedrol onzen lezeren voor oogen, die als zoovele zielroerende getuigenisſen dáár ſtaan van de bewaring en bewaking van dat Vaderland door eenen genadigen en tot in geſlachten zich ontfermenden God. Onder zulke oogenblikken komt wel eene der uitnemendſte plaatſen toe aan die immer onvergetelijke maand November des jaars 1813. En wat Nederlander verbindt deze zoo aandoenlijke als verhevene herinnering niet aan de gedachtenis van *Gijsbert Karel van Hogendorp?* Eene hulde dan aan den overleden Staatsman en Vaderlander bewezen, kan niet anders dan wederklank vinden in Vaderlandſche gemoederen; en ook de Christen kan zich met eene zoodanige hulde, die niet op onedele behaagzucht aan Regeringen, partijen, of menigten, maar op openbare feiten gegrond is, van harte vereenigen. Hij toch vindt zijne plicht omtrent degenen, die van God in wereldlijke hoogheid en eere geſteld zijn, in die ééne uitſpraak van het woord der eeuwige Waarheid zaamgevat: *Geeft een iegelijk dat gij ſchuldig zijt, ſchatting dien de ſchatting, tol dien de tol, vreeze dien de vreeze, eere dien de eere toekomt.* Rom. XIII. v. 7.

Uit den aart harer zamenſtelling is de hier aangekondigde Redevoering niet wel voor het mededeelen van uittrekſelen van haren belangrijken inhoud vatbaar. De Redenaar (wij rekenen het tot zijnen allereerſten lof te ſtrekken) heeft zich op geen praal van woorden of hoog geſtemde declamatiën toegelegd, maar beſchrijft in weinige recht fikſche trekken de verrichtingen en gevoelens, en daardoor zelve het karakter van den man, aan wien niemand, zelfs bij het meeste verſchil van overtuigingen, de erkenning eener wezenlijke grootheid zal ontzeggen. Treffende bijzonderheden worden ons deels in de redevoering zelve, deels in de belangrijke aanteekeningen, van HOGENDORP's oud-Hollandsch geſlacht, eerſte vorming, vroegeren militairen en ſtraks ſtaatkundigen loopbaan, mitsgaders

(1) Men zie ons Dl. II. N°. 16.

van zijne werkzaamheden tot in hoogen ouderdom, voor oogen gebracht. Wij zullen hier in geene bijzonderheden treden wegens de onderſcheidene ontwikkelingen, daarin zichtbaar, van 's Graven immer vastgehoudene beginſelen omtrent ſtaat- en ſtaats-huishoudkunde, in toepasſing op ons Vaderland, alwaar het voorſtaan van vrijen onbelemmerden handel hem bij velen wel geene mindere erkentelijkheid zal verworven hebben, dan zijne onſterflijke handeling in 1813. Het is op deze laatſte dat wij voor ons hier meer bepaaldelijk het oog gericht hebben. Treffend was ons, ook wederom bij het lezen dezer *Lof-*, of liever *Gedachtenis-rede*, de ſtandvastige, jaren lang gekoesterde verwachting, en daarop gevolgde beſlisſende onderneming van eenen man, die, vroeger aan de ſtaats-ſtadhouderlijke regeering van harte verknocht en aan dezelve de uitnemendſte dienſten bewezen hebbende, zedert het jaar 1795 ampt- maar nooit werkeloos, den moed had ten jare 1801 bij het toenmalig ſtaatsbewind eene verklaring in te dienen, waarbij op grond niet ſlechts van perſoneele overtuiging, maar ook van den waarlijk nationalen wensch, *iedere conſtitutie werd afgekeurd, welke niet het huis van Oranje met de erfelijke waardigheid van Hoofd van den Staat bekleeden zoude.* Zedert, als vroeger, bleven de oogen van den zoo verſtandigen als getrouwen Staatsman altijd gevestigd op eene toekomst, die eenmaal dit gronddenkbeeld, waar geheel zijn hart aan hing, verwezenlijken zou. Dat uitzicht beſtemde alle zijne werkzaamheden gedurende de dagen van zijn ampteloos leven, tot onder de ſomberſte en donkerſte, maar ook de laatſte daarvan, die der Franſche overheerſching. Wat hij toen met eenen moed en vastigheid, de dagen waardig van den heiligen opſtand tegen Spanje, beſtond en ten uitvoer bracht, is wereldkundig, maar wordt hier met zommige minder algemeen bekende bijzonderheden krachtig en helder op nieuw aan den dag gebracht. Men zie onder anderen in de noot (14) hoe het behoud van Java voor onzen Nederlandſchen Staat, mede een onmiddelijk vruchtgevolg geweest is van het moedig beſtaan onzer natie onder VAN HOGENDORP en zijne medeſtanders; en vergelijke het onlangs mede in dit Blad aangekondigd werk van den Baron van Keverberg (1), waarin de gewichtige invloed dien de gebeurtenisſen destijds in Holland voor de verdere bevrijding van Europa gehad hebben, op het duidelijkst wordt aangetoond (2). O! worde het nimmer in Nederland vergeten of voorbij gezien! Steeds was het, als de God der vaderen met ons was, Nederlands hooge roeping met betrekking tot de vrijheid van Europa, maar ook tot het behoud van heilige beginſels en bovenal de zaak van Christendom en Protestantismus: *Met God! onder de banier van Oranje, gered wordende te redden, ja, door te redden, gered te worden!*

Doch wij mogen ons in dergelijke beſchouwingen aan deze plaats niet verdiepen. En het is hier evenmin ons doel den lof der lofrede of van haar voorwerp te ſchrijven. Veeleer ligt het ons op het hart, zonder eenige vermindering van beider erkende verdienſten, hier ook van onze zeer verſchillende gemoedsovertuiging te doen blijken, bepaaldelijk, op de drie volgende punten.

»Ik zal mij hier niet verdiepen, (zegt de Schrijver »bl. 42 en 43) in dat vraagſtuk der ſcholen, hetwelk over »het al of niet beſtaan van een verdrag tusſchen Vorst »en Volk loopt. Voor ons is een woord, eene belofte, »althands een eed, heilig. Ons Hollandsch, eenvoudig »verſtand, daarin reeds door de Prinſen van Oranje »voorgelicht, en door de ondervinding onder Philips II »nader geleerd, zegt ons dat een vorst, die niet anders »vorst is geworden, dan onder voorwaarde van het aan»nemen eener grondwet, die grondwet moet naleven, wil »hij niet gerekend worden zijne waardigheid te hebben »nedergelegd. Wij hier te lande, en aan ons hoofd onze »geëerbiedigde Koning, denken ons het koningſchap niet »zonder grondwet, geheel de grondwet." Het zij ons vergund omtrent deze verklaring, (of hoe zullen wij anders deze tusschenrede noemen?) te doen opmerken, dat de vraag over het *al* of *niet* beſtaan van een grondverdrag tusſchen vorst en volk geen ſchoolsch verſchil is, hetwelk zijne gereede oplosſing vindt in de heiligheid van woord, belofte, en eed. Zekerlijk! hopen zij deze nooit ſtrafloos te ſchenden heiligheid niet te na te komen, die overtuigd zijn, dat, *historisch beſchouwd*, nimmer een verdrag de Souvereiniteit heeft kunnen ſcheppen, maar blootelijk in zommige gevallen helpen verklaren, bepalen, en als het ware uitroepen; gelijk dan ook zeer bepaaldelijk in ons land, de Souvereiniteit zoo wezenlijk denkbaar is geweest onafhankelijk van eene grondwet, dat (om de woorden van Prof. VAN KAMPEN (1) te bezigen) WILLEM I *onbepaald Souverein was, tot dat hij eene ſtaatsregeling zoude hebben ingevoerd, die een zijner vurigſte wenſchen was.* Doch vooral uit het eenig zekere ſtandpunt des *Bijbels* heeft niet alleen zulk een Souvereiniteit daarſtellend of ſcheppend verdrag nimmer plaats gehad, maar is het denkbeeld ook ſtrijdig met die alles beſlisſchende uitſpraak: *Daar is geen macht dan van God;* waarop dan ook geheel de plicht der maatſchappelijke ondergeſchiktheid berust: *Alle ziele zij den machten over haar geſteld onderworpen!* (2) Volgt hieruit dat de bezworene grondwet geene zedelijke verplichting van gehoudenheid aan vorst en volk oplegt? Het zij verre! doch wel, dat daar niet de grondwet de Souvereiniteit, maar omgekeerd de reeds beſtaande Souvereiniteit de grondwet voortbrengt, de vastigheid van beiden gezocht moet worden niet in een denkbeeldige en gevaarvolle *fictie*, maar in een echt Bijbelsch begrip van het beginſel aller oppermacht en gehoorzaamheid, en in eene Godgetrouwe uitoefening van de macht zelve. Ook leert ons wederom de geſchiedenis niet, dat Philips de II[de] door een ſoort van grondwettig verdrag verbonden, zijn gezag gerekend werd te hebben nedergelegd bij het ſchenden der privilegiën (3). Doch hoe dit zij, nog mag men ver-

(1) Zie N°. IV, bl. 19.

(2) T. I, p. 23—26.

(1) *Verkorte geschiedenis der Nederlanden*, Dl. II, bl. 507.

(2) Rom. XIII, v. 1.

(3) Men zie ons voorgaande Nummer, bl. 36.

trouwen, dat het Christelijk, het Protestantsch beginſel levendig genoeg is onder ons volk, om eene weigering van gehoorzaamheid aan eenen Philips of Jacobus den II^de^, die ons, al ware het ook onder de meest conſtitutioneele vormen, onder het juk van Rome zoude willen wederbrengen, wettiger te achten, dan b. v. eenen opſtand als dien der Julijdagen, om de wezenlijke of vermeende ſchending van een door menſchen dáárgeſteld charter.

Doch nog wijder verſchillen wij van den geleerden Redenaar, in de wijze waarop hij den Staat beſchouwt met betrekking, of liever buiten betrekking tot de godsdienst. »De Staat als zoodanig (lezen wij bl. 31) mag »geene godsdienst hebben, maar de bijzondere perſonen »van regenten en onderdanen moeten in het heilige hun»nen eerſten ſteun en troost zoeken.” Derhalve een zedelijk perſoon in Gods ſchepping, die geenen God erkennen, immers niet overeenkomſtig Zijn geopenbaard woord dienen, gehoorzamen, eeren moet of *mag!* Des Schrijvers eigen hart komt tegen de gebezigde uitdrukking op, als hij onmiddelijk laat volgen, dat toch de bijzondere perſonen van regenten en onderdanen in de Godsdienst ſteun en troost moeten zoeken. Wel nu dan! die dit doen, die lezen dan ook, immers zoo zij Protestanten zijn, den Bijbel; en in dien Bijbel wordt hun eene verplichting opgelegd om den Heere God te kennen in alle hunne wegen, om te regeeren in Zijne vreeze, om Zijne kerk te beſchermen en te voedſteren, om Jeſus Christus te erkennen als den Overſte der koningen der der aarde, een Koning der koningen, en een Heere der Heeren. En mogen zij dan nu, als leden van het groote lichaam van Staat, als regeerders of mede-regeerders over hetzelve, deze beginſelen dan weder verzaken? Is zulk een afgetrokken begrip, indien het al wettig kon zijn, in de praktijk *mogelijk?* Neen! zoo wezenlijk aan eenen Staat, als zoodanig, goede of kwade trouw, eerlijkheid of oneerlijkheid, beginſelen of beginſelloosheid kan toegeſchreven worden; zoo wezenlijk ook is de Staat, hetzij dat hij het voorbedacht wil of niet wil, weet of niet weet, met der daad en in de praktijk Godsdienſtig of ongodsdienſtig, Christen of onchristen, Protestant en Hervormd, of aan bij- of ongeloof onderworpen. Aan koningen als koningen, aan regenten als regenten is het gezegd (Pſalm II, v. 10—12.): *Dient den* HEERE *met vreeze! Kust den Zoon, opdat Hij niet toorne!*

Ook met het beſluit dezer anders zooveel ſchoons en goeds bevattende gedachtenisrede mogen wij ons niet vereenigen, èn om andere in ons oog min voegzame uitdrukkingen, èn bovenal om het zeggen, dat »de vrije »ziel zonder door de aanraking der wereld beſmet te zijn, »tot haren hemelſchen Vader terug keerde.” Wij kennen als Gereformeerden, als Protestanten, als Christenen maar éénen grond van zaligheid: *het geloof in Jeſus Christus, Gods Zoon, wiens bloed alleen reinigt van alle zonde. En indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve en ons reinige van alle ongerechtigheid. Indien wij zeggen, dat wij niet gezondigd hebben, zoo maken wij hem tot eenen leugenaar, en zijn woord is niet in ons.* 1 Joh. I. v. 8—10.

DE WEGEN GODS EN DIE DER MENSCHEN.

Eene eerſte oorzaak van dwaling in de hoogſte aangelegenheden van menſchen en volken voor tijd en eeuwigheid ligt aangewezen in dat woord van God bij den Propheet (Jes. LV.): *Mijne wegen zijn niet als uwe wegen, mijne gedachten zoo veel hooger dan uwe gedachten, als de hemelen hooger zijn dan de aarde.* Men merkte het meer dan eens op in het ſtuk van Godsdienst en Openbaring. Wat zoekt aldaar de wijsheid, die uit den mensch is? Eene oplosſing van vragen, die geene menſchelijke rede hetzij binnen of buiten het gebied der Christenheid *kon* of *kan* bereiken. Wat daarentegen geeft de wijsheid van God in Zijn woord? de hoogſte en alles (uitgenomen haar eigen wezen) aan het licht brengende waarheden, niet bij wege van *beſpiegeling* aan de rede, maar als ontwijfelbare *feiten* aan het geloof betoond. — Eveneens bijna is het geſteld met de groote ſtaatkundige en maatſchappelijke vragen onzes tijds. Overal om ons heen zien wij de duizendvoudige ellenden, gebreken, ja, onbeſtaanbaarheden der menſchelijke maatſchappijen. En wat wil nu de liberale theorie? De misbruiken herſtellen, de maatſchappijen verbeteren, hervormen! met kinderachtige inbeelding, het kwade wegnemen, het goede het zij plotſeling, het zij trapsgewijze in de plaats ſtellen! Deze zijn *wegen der menschen.* — *De wegen Gods* daarentegen wijzen eerst op eene hernieuwing van Boven, een werk van God en niet van ſchepſelen; en voorts, in den proviſioneelen ſtaat, waarin zich in afwachting van dat groote Godswerk de maatſchappijen bevinden: op geſchiedenis en beſtaande rechten, op beginſelen uit God tegen over die der wereld, op ſchatting en beoordeeling der dingen naar den regel van Zijn woord, en niet van onze philoſophie, en ingebeelde philanthropie! Van daar drie hoofdgevoelens onder de menſchen in onzen hooggewichtigen tijd: *omver werpen* om der beſpiegelingen wille, of *behouden* om der orde wille, of (en is dit niet het eenig wezenlijke en Christelijke?) *opmerken*, wat God heeft daargeſteld in Zijn woord, in Zijne Voorzienigheid, in den aart zelven der dingen; om dan, overeenkomſtig deze opmerking, voor- of tegen te ſtaan, ten gevolge van eeuwige beginſelen, en met dat gebed des harten in de toepasſing: *Heere! maak mij Uwe wegen bekend, leid mij in Uwe waarheid!* Ps. XXV.

PIETISMUS.

Veelmalen gebruikt Paulus in de brieven aan Timotheus en Titus het woord *Godzaligheid* (Pietas). Het was een booze knaap, van wiens einde men geen goed verhaalt, die zich het eerst verſtoutte van dat woord een ſmaadnaam te vormen. Weinig weet men wat al kwaad onder het volk met dien naam gedaan is. God zal het oordeelen.

BENGEL.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.